

DOKUMENTŲ ĮTEIKIMAS TARPVALSTYBINĖSE CIVILINĖSE BYLOSE

Remigijus Jokubauskas

Mykolo Romerio universiteto Mykolo Romerio teisės mokyklos
Privatinės teisės institutas
Elektroninis paštas: remigijus@jokubauskas.org

Pateikta 2019 m. sausio 29 d., parengta spausdinti 2019 m. gegužės 2 d.

DOI: 10.13165/JUR-19-26-1-07

Santrauka. Straipsnyje analizuojamas dokumentų įteikimas tarpvalstybinėse civilinėse bylose, kai dokumentai įteikiami Reglamento Nr. 1393/2007 nustatyta tvarka. Nagrinėjama, kaip šio reglamento tikslai (greitas ir operatyvus dokumentų įteikimas) yra suderinami su teisės į teisingą teismą principu. Taip pat aptariamos dažniausiai teismų praktikoje kylančios problemos, susijusios su dokumentų įteikimu tarpvalstybinėse civilinėse bylose: tinkamiausio dokumentų įteikimo būdo pasirinkimas, pareigos įteikiant dokumentus, adresato kalbos mokėjimo nustatymas, dokumentų įteikimas tretiesiems asmenims, dokumentų priedų vertimas.

Reikšminiai žodžiai: dokumentų įteikimas tarpvalstybinėse civilinėse bylose, teisės į teisingą teismą principas.

Įvadas

Tinkamas dokumentų įteikimas civiliniame procese yra ypač svarbus užtikrinant teisės į teisingą teismą principą¹. Šis principas gali būti pažeistas, jei dalyvaujantis by-

---

1 Astrid Stadler, „Practical Obstacles in Cross-Border Litigation and Communication Between (EU) Courts“, *Erasmus Law Review*, 5, 3 (2012):154.

loje asmuo nėra tinkamai informuotas apie iškeltą bylą ir negali pasinaudoti teise į efektyvią teisminę gynybą². Be to, Briuselis I bis reglamentas nustato, kad netinkamas bylos iškėlimo dokumento įteikimas yra pagrindas nepripažinti teismo sprendimo³. Tinkamas dokumentų įteikimas civiliniame procese yra viena iš proceso teisėtumo sąlygų ir leidžia išvengti bylos vilkinimo⁴.

Briuselis I bis reglamentas nereglamentuoja dokumentų įteikimo būdų ir tvarkos, tačiau kelia reikalavimą bylą nagrinėjančiam teismui įsitikinti, kad atsakovas žino apie bylos iškėlimo pradžią ir turi pakankamai laiko pasirengti teisminei gynybai⁵. Dokumentų įteikimą tarpvalstybinėse civilinėse bylose reglamentuoja Reglamentas Nr. 1393/2007⁶, pakeičęs Reglamentą Nr. 1340/2001⁷ ir 1997 m. konvenciją⁸, kuri nebuvo įsigaliojusi. Šio reglamentavimo tikslas yra sukurti tarptautinę dokumentų įteikimo sistemą Europos Sąjungos (toliau – ES) viduje, kai dokumentai turi būti įteikti kitoje, nei yra bylą nagrinėjantis teismas, valstybėje narėje⁹.

Dėl elektroninių ryšių technologijų vystymosi esamo dokumentų įteikimo tarpvalstybinėse civilinėse bylose reglamentavimo pakeitimai yra neišvengiami. Pavyzdžiui, Reglamentas Nr. 1393/2007 nepripažįsta (nereglamentuoja) dokumentų įteikimo elektroniniu būdu. Tačiau elektroninių bylų sistema civilinėse bylose egzistuoja įvairiose ES valstybėse narėse: Lietuvoje dokumentai gali būti pateikiami per Lietuvos teismų elektroninių paslaugų portalą¹⁰, Kroatijoje veikia eSPIS sistema, kuri leidžia elektroninį bendradarbiavimą tarp teismo ir proceso dalyvių¹¹, Portugalijoje doku-

-
- 2 Marco Velicogna, „Simplifying access to justice in cross-border litigation, the national practices and the limits of the EU procedures. The example of the service of documents in the order for payment claims“, *International Journal of Procedural Law*, 7, 1 (2017).
  - 3 „2012 m. gruodžio 12 d. Europos Parlamento ir Tarybos Reglamentas (ES) Nr. 1215/2012 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo“. [2012] OL L 351 45 straipsnio 1 dalies b punktas.
  - 4 Fernando Gascon Inchausti, *Electronic Service of Documents National and International Aspects, Electronic Technology and Civil Procedure*, (Springer, 2012), 138–139.
  - 5 Briuselis I bis reglamento 28 straipsnio 2 dalis.
  - 6 2007 m. lapkričio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos Reglamentas (EB) Nr. 1393/2007 dėl teisminių ir neteisminių dokumentų civilinėse arba komercinėse bylose įteikimo valstybėse narėse („dokumentų įteikimas“) ir panaikinantį Tarybos reglamentą (EB) Nr. 1348/2000. [2007] OL L 32.
  - 7 „2000 m. gegužės 29 d. Tarybos Reglamentas (EB) Nr. 1348/2000 dėl teisminių ir neteisminių dokumentų civilinėse arba komercinėse bylose įteikimo valstybėse narėse“. [2000] OJ L 160.
  - 8 „Council Act of 26 May 1997 drawing up a Convention on the service in the Member States of the European Union of judicial and extrajudicial documents in civil or commercial matters“. [2007] OL C 261.
  - 9 Eva Storskrubb, *Civil Procedure and EU Law-A Policy Area Uncovered*, (Oxford University Press, 2008), 94.
  - 10 Žr. žiūrėta 2019 sausio 5 d., <https://e.teismas.lt/lt/public/home/>
  - 11 Žr. žiūrėta 2019 sausio 4 d., <http://www.safu.hr/en/news/case-management-system-espis-implemented-in-additional-33-municipal-courts-across-croatia>

mentai teismui gali būti pateikiami prisiregistravus per *Citius* sistemą¹², Austrijoje dokumentai teismui gali būti pateikiami per *Elektronischer Rechtsverkehr* sistemą¹³. Tačiau pripažįstama, kad nepaisant technologijų vystymosi, valstybių narių institucijų bendradarbiavimas perduodant dokumentus elektroninių ryšių priemonėmis yra nepakankamas¹⁴.

ES lygmeniu kai kurias problemas, susijusias su elektroniniu bendradarbiavimu, dokumentų įteikimu, bandoma išspręsti elektroninio bendradarbiavimo sistema *eDelivery*, kurios tikslas yra sujungti valstybių narių informacinių technologijų sistemas siekiant užtikrinti saugų ir patikimą dokumentų ir informacijos perdavimą¹⁵. Taigi tiek atskirose valstybėse narėse naudojamos elektroninių bylų sistemos, tiek ES teisinis reguliavimas rodo, kad dokumentų pateikimas teismui ir jų įteikimas elektroninėmis ryšio priemonėmis (internetu) yra vis labiau naudojamas ir pripažįstamas. Neatsitiktinai technologijų vystymasis ir elektroninių priemonių naudojimas civiliniame procese paskatino Europos Komisiją pateikti pasiūlymą dėl Reglamento Nr. 1393/2007 pakeitimo (toliau ir – *Pasiūlymas*)¹⁶.

Dokumentų įteikimo klausimai yra aptariami tiek nacionalinės¹⁷, tiek užsienio teisės¹⁸ doktrinoje. Tačiau iki šiol atliktuose tyrimuose iš esmės apsiribojama tik dokumentų įteikimo tvarkos analize, nevertinant dokumentų įteikimo ir teisės į teisingą teismą principo suderinamumo problematikos. Be to, pastaraisiais metais dokumentų įteikimo klausimai buvo itin aktualūs tarptautinių teismų praktikoje, suformuoti nauji dokumentų įteikimo ir informavimo apie teismo posėdį standartai.

Šio straipsnio tikslas yra įvertinti tarptautinių ir nacionalinių teismų praktikos plėtrą dėl dokumentų įteikimo tarpvalstybinėse civilinėse bylose ir teisės į teisingą teismą principo užtikrinimo. Straipsnis parengtas naudojant įprastus tokio pobūdžio tyrimams taikomus metodus: sisteminis, dokumentų analizės, lyginamasis. Straipsnyje nagrinėjamos praktinės problemos, susijusios su dokumentų įteikimu tarpvalstybinėse civilinėse bylose: tinkamiausio dokumentų įteikimo būdo pasirinkimas, do-

12 Žr. žiūrėta 2019 sausio 5 d., https://e-justice.europa.eu/content_automatic_processing-280-pt-en.do

13 Žr. žiūrėta 2019 sausio 5 d., <https://www.justiz.nrw.de/JM/schwerpunkte/erv/index.php>

14 European Commission, Directorate-General for Justice and Consumers Call for applications for the selection of members of the expert group on Modernisation of Judicial Cooperation in Civil and Commercial Matters (Revision of Regulation (EC) 1393/2007 on service of documents and Regulation (EC) 1206/2001 on taking of evidence), 2.

15 Žr. žiūrėta 2019 sausio 3 d., <https://ec.europa.eu/cefdigital/wiki/display/CEFDIGITAL/eDelivery>

16 Pasiūlymas, kuriuo iš dalies keičiamas Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1393/2007 dėl teisminių ir neteisminių dokumentų civilinėse arba komercinėse bylose įteikimo valstybėse narėse (dokumentų įteikimas) COM(2018) 379 final.

17 Vytautas Nekrošius, *Europos Sąjungos civilinio proceso teisė (Pirma dalis)*, (Vilnius: Justitia, 2009).

18 Eva Storskrubb, *supra note*; Marco Velicogna, *supra note*.

kumentų adresato kalbos mokėjimo nustatymas ir kalbos mokėjimo prezumpcija, dokumentų įteikimas ne tiesiogiai adresatui, dokumentų priedų vertimas. Taip pat aptariamas dokumentų įteikimo ES tobulinimas.

1. Reglamento Nr. 1393/2007 taikymo sąlygos

Reglamentas Nr. 1393/2007 taikomas civilinėse ir komercinėse bylose, kai teisminis arba neteisminis dokumentas turi būti perduodamas iš vienos valstybės narės į kitą, kad būtų joje įteiktas¹⁹. Reglamentas netaikomas ginčams, kylantiems iš viešosios teisės (*acte jure imperii*)²⁰.

Reglamentas Nr. 1393/2007 nėra taikomas, jei nustatoma bent viena šių aplinkybių: 1) kai nežinomas adresato nuolatinės ar įprastinės gyvenamosios vietos adresas ar 2) kai teismo proceso vietos valstybėje adresatas paskyrė įgaliotą atstovą²¹. Pirmoji išimtis aiškinama tuo, kad tinkamas dokumentų įteikimas negali būti užtikrintas. Tačiau adresato adreso mokėjimas yra svarbus dėl „tradicinių“ (rašytinių) dokumentų įteikimo metodų, nustatytų šiame reglamente. Todėl abejotina, ar adresato nuolatinės ar įprastos gyvenamosios vietos adreso mokėjimas yra svarbus, jei dokumentai būtų įteikiami tiesiogiai elektroninių ryšių priemonėmis. Antroji išimtis siejama su atstovavimu civiliniame procese, nes pripažįstama, kad jei asmuo turi atstovą byloje, dokumentai gali būti siunčiami tik atstovui. Atstovavimo institutas grindžiamas principu, kad atstovo dalyvavimas pakeičia atstovaujamojo dalyvavimą.

Reglamentas Nr. 1393/2007 taikomas teisminiams ir neteisminiams dokumentams. Teisminiai dokumentai apima dokumentus, kuriais iškeliami civilinė byla, teismo sprendimą, vykdomąjį raštą ar kitą dokumentą²². Tai reiškia, kad teisminiai dokumentai iš esmės apima visus procesinius dokumentus civiliniame procese. Neteisminių dokumentų sąvoka buvo nagrinėta Europos Sąjungos Teisingumo Teismo (toliau – *ESTT*) *Roda Golf* byloje²³, kurioje ginčas kilo dėl reglamento taikymo notaro parengtiems dokumentams. Ieškovas prašė teismo išsiųsti 16 laiškų adresatams, gyvenantiems dvejose valstybėse narėse, pagal ankstesnę Reglamento Nr. 1393/2007 redakciją. Šiais laiškais adresatai buvo informuoti apie vienašališką nekilnojamojo turto pirkimo–pardavimo sutarčių nutraukimą, kurias buvo sudaręs pareiškėjas ir adresatai. Juose nenurodytas joks ryšys su vykstančiu teisiniu procesu. Pareiškėjas prašė įteikti dokumentus adresatams per teismo kanclerį, tačiau jis atsisakė perduoti

19 Reglamento Nr. 1393/2007 1 straipsnio 1 dalis.

20 Reglamento Nr. 1393/2007 1 straipsnio 1 dalis.

21 „ESTT 2012 m. gruodžio 19 d. sprendimas byloje *Krystyna Alder ir Ewald Alder prieš Sabina Orłowska ir Czesław Orłowski*“, bylos Nr. C-325/11, para. 24.

22 „ESTT 2008 m. gegužės 8 d. sprendimas byloje *Ingenieurbüro Michael Weiss und Partner GbR prieš Industrie- und Handelskammer Berlin*“, bylos Nr. C-14/07, para. 41.

23 „ESTT 2009 m. birželio 25 d. sprendimas byloje *Roda Golf & Beach Resort SL*“, bylos Nr. C-14/08.

dokumentus. ESTT konstatavo, kad „neteisminiai dokumentai“ yra Bendrijos teisės sąvoka, todėl vidaus teisė negali būti taikoma šio termino aiškinimui²⁴. Antra, teismas pripažino, kad reglamento taikymas nėra apribotas tik teisminėmis procedūromis, todėl jis taikomas tiek vykstant teismo procesui, tiek jo dar nepradėjus, jei jam būdingi užsienio elementai ir tai būtina deramam vidaus rinkos veikimui²⁵. Vėliau *Tecom Mican SL* byloje teismas pripažino, kad neteisminiai dokumentai apima ir privačius dokumentus, kurių perdavimas užsienyje reziduojantiems adresatams būtinas teisei arba teisiniam reikalavimui civilinėje arba komercinėje byloje įgyvendinti, įrodyti arba apsaugoti²⁶.

Reglamento Nr. 1393/2007 tikslai yra užtikrinti tinkamą vidaus rinkos veikimą²⁷ ir pagreitinti civilinį procesą, nes operatyvus dokumentų įteikimas leidžia teismui greičiau priimti sprendimą byloje. Tačiau greitas dokumentų įteikimas privalo būti suderinamas su teisės į teisingą teismą principu, nustatytu Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – *Konvencija*) 6 straipsnyje²⁸. Generalinio advokato Stix-Hackl išvadoje taikliai pabrėžiama trijų prioritetų (tikslų) konkurencija taikant reglamentą: teisė į teisingumo administravimą (angl. *right to administration of justice*), atsakovo apsauga (angl. *protection of defendant*) ir proceso ekonomiškumą (angl. *procedural economy*)²⁹. Todėl turi būti užtikrinama, kad tarpvalstybiniame civiliniame procese dokumentai yra įteikiami operatyviai, kartu apsaugant adresato teisę į teisminę gynybą tinkamai įteikus dokumentus³⁰. Tinkamas dokumentų įteikimas (ypač dokumento apie bylos iškėlimą) reiškia, kad adresatas ne tik žino apie civilinio proceso pradžią, bet ir gali suprasti bylos esmę, apimtį, taikomas proceso taisykles ir efektyviai gintis³¹. Reglamentas Nr. 1393/2007 nustato ne tik dokumentų įteikimo būdus, bet ir suteikia teisę atsisakyti juos priimti³². Ši teisė kyla iš teisės į teisingą teismą principo³³. Dokumentų kalbos reikalavimas yra vienas

24 ESTT 2009 m. birželio 25 d. sprendimas byloje *Roda Golf & Beach Resort SL*, bylos Nr. C-14/08, para. 50.

25 *Ibid.*, para. 56.

26 ESTT 2015 m. lapkričio 11 d. sprendimas byloje *Tecom Mican SL ir José Arias Domínguez Juzgado de Primera Instancia n° 7 de Las Palmas de Gran Canaria*, bylos Nr. C-223/14, para. 70.

27 „ESTT 2012 m. gruodžio 19 d. sprendimas byloje *Krystyna Alder ir Ewald Alder prieš Sabina Orłowska ir Czesław Orłowski*“, bylos Nr. C-325/11, para. 29.

28 „ESTT 1986 m. gegužės 15 d. sprendimas byloje *Marguerite Johnston prieš Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary*“, bylos Nr. C-222/84, para. 18.

29 Generalinio advokato Stix-Hackl 2005 m. birželio 28 d. nuomonė ESTT byloje *Götz Leffler prieš Berlin Chemie AG*, bylos Nr. C-443/03, para. 20.

30 „ESTT 2017 m. kovo 2 d. sprendimas byloje *Andrew Marcus Henderson prieš Novo Banco SA*“, bylos Nr. C-354/15, para. 72.

31 *Ibid.*, para. 73.

32 Reglamento Nr. 1393/2007 preambulės 10 punktą, 8 straipsnio 1 dalis.

33 „ESTT 2017 m. kovo 2 d. sprendimas byloje *Andrew Marcus Henderson prieš Novo Banco*

esminių, nes dalyvaujantis byloje asmuo turi ne tik žinoti, kad civilinis procesas pradėtas, bet ir suprasti jam įteiktų dokumentų turinį ir apimtį³⁴. Kadangi dokumentus perduodant Reglamento Nr. 1393/2007 nustatyta tvarka, privaloma užtikrinti teisės į teisingą teismą principo apsaugą, tirama Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) praktika, kurioje analizuojamas informavimas apie teismo procesą ir dokumentų įteikimas taikant Konvencijos 6 straipsnį.

2. Dokumentų įteikimas ir teisės į teisingą teismą principas

Konvencija nenustato konkrečių dokumentų įteikimo formų civilinėse bylose³⁵, tačiau reikalauja, kad asmuo turėtų galimybę dalyvauti teismo posėdyje ir efektyviai gintis³⁶. Todėl ypač svarbu, kad atsakovui būtų tinkamai įteiktas pirmasis pranešimas (angl. *first notification*) apie civilinės bylos iškėlimą³⁷. Teisės į teisingą teismą principas galioja viso civilinio proceso metu. Šio principo teikiamos apsaugos galima atsisakyti (angl. *waive*) laisva valia (pavyzdžiui, kai asmuo neatvyksta į teismo posėdį), tačiau tai turi būti aiškiai išreikšta ir atitikti minimalius apsaugos standartus ir nepažeisti viešojo intereso³⁸. Be to, vertinant asmenų galimybes dalyvauti teismo posėdyje, reikia įvertinti ir jų pačių rūpestingumą³⁹.

Nors EŽTT praktikoje pabrėžiamas reikalavimas informuoti apie teismo procesą asmeniškai⁴⁰, Konvencija taip pat reikalauja organizuoti teismo procesą tokiu būdu, kad būtų užtikrintas greitas ir efektyvus teisminis procesas⁴¹. Todėl turi būti užtikrintas balansas tarp efektyvaus teisminio proceso ir dokumentų adresato interesų⁴². Valstybės narės turi pareigą nustatyti efektyvias informavimo procedūras, leidžiančias užtikrinti, kad šalims apie teismo posėdžio datą bus pranešta laiku⁴³.

SA“, bylos Nr. C-354/15, para. 51.

34 „ESTT 2017 m. kovo 2 d. sprendimas byloje *Andrew Marcus Henderson prieš Novo Banco SA*“, bylos Nr. C-354/15, , para. 52.

35 „EŽTT 2004 m. vasario 5 d. sprendimas byloje *Bogonos v. Rusija*“, peticijos Nr. 68798/01.

36 „EŽTT 2018 m. rugpjūčio 28 d. sprendimas byloje *Vyacheslav Korchagin v. Rusija*“, peticijos Nr. 12307/16, para. 64.

37 „EŽTT 2014 m. kovo 4 d. sprendimas byloje *Dilipak and Karakaya v. Turkija*“, peticijų Nr. 7942/05, 24838/05, para. 77.

38 *Ibid.*, para. 79.

39 „EŽTT 2016 m. lapkričio 8 d. sprendimas byloje *Urbšienė ir Urbšys v. Lietuva*“, peticijos Nr. 16580/09, para. 61-63.

40 „EŽTT 2014 m. kovo 4 d. sprendimas byloje *Dilipak ir Karakaya v. Turkija*“, peticijos Nr. 7942/05, para. 76.

41 „EŽTT 2015 m. gegužės 21 d. sprendimas byloje *Zavodnik v. Slovėnija*“, peticijos Nr. 53723/13, para. 72.

42 *Ibid.*, para. 75.

43 „EŽTT 2007 m. gegužės 10 d. sprendimas byloje *Gospodinov v. Bulgarija*“, peticijos Nr. 62722/00, para. 40: „*Cela implique également la mise en place de procédés de notification*

Sprendamas ginčus dėl informavimo apie teismo procesą, EŽTT taiko abstraktų rūpestingumo (stropumo) (angl. *diligence*) reikalavimą⁴⁴. Rūpestingumo reikalavimas nėra apibrėžtas. Tačiau bylų, kuriose jis taikomas, analizė leidžia teigti, kad jis yra susijęs su valstybių narių vidaus institucijų (visų pirma, teismų) veiksmų vertinimu, kokių pastangų buvo imtasi siekiant tinkamai informuoti apie teismo procesą. *Gyuleva* byloje pareiškėja nebuvo informuota apie teismo procesą, kuriame buvo sprendžiamas klausimas dėl jos neteisėto praturtėjimo. Apie priimtą teismo sprendimą pareiškėja sužinojo tik iš antstolio. Tokiu atveju, sprendžiant, ar teisės į teisingą teismą principas nebuvo pažeistas, reikia įvertinti: 1) ar institucijos rūpestingai informavo pareiškėją apie procesą ir ar pareiškėjas teisės dalyvauti teisme atsisakė, 2) ar vidaus teisė suteikė pareiškėjui pakankamas priemones užtikrinti naują rungtynišką procesą, kai jis sužinojo apie sprendimo už akių priėmimą⁴⁵. Šioje byloje vidaus teismas siekė įteikti pareiškėjai pranešimą apie posėdį per miesto merą, kuriame ji gyveno, kaip numatyta vidaus teisėje. Tačiau meras klaidingai nurodė, kad pareiškėja tame mieste negyvena, nors vėliau policija patvirtino, kad ji nėra deklaravusi kito gyvenamosios vietos adreso. Vidaus teismas nusprendė, kad pareiškėjos adresas nežinomas ir informavo ją viešo paskelbimo būdu laikraštyje (angl. *State Gazette*)⁴⁶. EŽTT konstatavo, kad vidaus teismas neužtikrino būtinojo rūpestingumo, nes galėjo pranešimą išsiųsti jos darbo vietos ar brolio gyvenamosios vietos adresu, kuriuo pareiškėjai jau anksčiau buvo siunčiami dokumentai bei išsiaiškinti pateiktos informacijos netikslumus⁴⁷.

Zavodnik byloje ginčas kilo dėl asmens netinkamo informavimo apie teismo procesą įmonės bankroto byloje. Pareiškėjas (bankrutuojančios įmonės kreditorius) teigė, kad jis nebuvo asmeniškai informuotas apie teismo posėdį, kuriame buvo sprendžiama dėl bankrutuojančios įmonės turto realizavimo ir tai užkirto kelią jam dalyvauti posėdyje ir pateikti apeliacinį skundą laiku. Be to, informavimas apie teismo posėdį viešo paskelbimo būdu laikraštyje (angl. *Official Gazette*) neturėjo būti taikomas. EŽTT nustatė, kad atsižvelgiant į bankroto proceso ypatumus (didelį skaičių kreditorių ir proceso dalyvių), informavimas apie teismo posėdį asmeniškai gali padidinti bylinėjimosi kaštus, užvilkinsi procesą, todėl informavimas apie teismo procesą viešo paskelbimo būdu yra galimas⁴⁸. Pranešimas apie turto pardavimą buvo

---

efficaces, permettant d'assurer la notification de la date des audiences aux parties en temps voulu".

44 EŽTT tokio pobūdžio bylose vartoja sąvokas "diligence" (*Zavodnik v. Slovėnija*, para. 81, "necessary diligence" (*Gyuleva v. Bulgarija*, para. 51), "particular diligence" (*Schmidt v. Latvija*, para. 87).

45 „EŽTT 2016 m. birželio 9 d. sprendimas byloje *Gyuleva v. Bulgarija*“, peticijos Nr. 38840/08, para. 38.

46 *Ibid.*, para. 40.

47 *Ibid.*, para. 41.

48 „EŽTT 2015 m. gegužės 21 d. sprendimas byloje *Zavodnik v. Slovėnija*“, peticijos Nr. 53723/13, para. 76.

anksčiau publikuotas internete⁴⁹. Sprendžiant dėl informavimo apie teismo posėdį, teismas konstatavo, jog šiuo atveju nebuvo realu, kad pareiškėjas tikrins skelbimų lentą teisme (angl. *notice board of a court*), esančiame kitame mieste, nei jis gyvena, ir skaitys kiekvieną laikraščio numerį (angl. *every issue of the Official Gazette*)⁵⁰. Be to, pagal galiojusį teisinį reguliavimą, teismas apie posėdį galėjo informuoti paskelbdamas pranešimą spaudoje (angl. *mass media*). Nors toks pranešimo būdas buvo nustatytas vidaus teisėje, tačiau teismas šiuo būdu nepasinaudojo⁵¹. EŽTT pripažino Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies straipsnio pažeidimą dėl netinkamo pareiškėjo informavimo apie teismo posėdį.

Schmidt byla yra ypač svarbi dėl informavimo apie civilinio proceso pradžią. Šioje byloje pripažintas teisės į teisingą teismą pažeidimas, nes pareiškėja nebuvo tinkamai informuota apie skyrybų bylą teisme Latvijoje, kurioje ji buvo atsakove. Bylą nagrinėjęs teismas bandė informuoti pareiškėją apie pradėtą procesą šaukimais (angl. *summons*), kurie buvo išsiųsti jos ankstesnės gyvenamosios vietos adresu Latvijoje, tačiau jie nebuvo įteikti. Šis adresas buvo toks pats kaip ir ieškovo byloje (tai rodo, kad ieškovas suprato, kad pareiškėja nebus informuota apie pradėtą civilinį procesą). Be to, iš bylos medžiagos matyti, kad pareiškėja kurį laiką negyveno Latvijoje. Kadangi pareiškėjai šaukimai nebuvo įteikti, teismas apie civilinį procesą informavo viešo paskelbimo būdu laikraštyje (angl. *Official Gazette*). Pareiškėja nedalyvavo bylos nagrinėjime ir teismas priėmė sprendimą už akių⁵². Bylos nagrinėjimo metu galiojęs teisinis reguliavimas nenustatė, kad vidaus teismai turi pareigą nustatyti atsakovo gyvenamąją vietą savo iniciatyva⁵³ bei neužtikrino jokių apsaugos priemonių dėl nesąžiningų ieškovo veiksmų, nuslepiančių jam žinomą informaciją apie tikrąjį atsakovo adresą.

EŽTT atkreipė dėmesį į aplinkybes, kurios rodė, kad ieškovas galėjo žinoti kaip atsakovės gyvenamąją vietą ar tokia informacija galėjo būti surinkta kitais būdais: ieškovas nurodė, kad bendravo telefonu su atsakove (šią aplinkybę patvirtino liudytojas), jis buvo gavęs laiškų iš atsakovės užsienio adresu. Be to, ieškovas žinojo apie atsakovei priklausantį turtą. Tačiau šių aplinkybių bylą nagrinėjęs teismas nevertino⁵⁴. Tokių reikšmingų duomenų neįvertinimas ir informavimas apie civilinį procesą viešo paskelbimo būdu buvo nesuderinami su rūpestingumo reikalavimu⁵⁵. Kaip ir *Gyuleva* ir *Zavodnik* bylose, EŽTT pripažino, kad vidaus teismas neišnaudojo visų galimų priemonių informuoti bylos dalyvį apie teismo procesą. Be to, specialus atidu-

49 *Ibid.*, para. 31.

50 „EŽTT 2015 m. gegužės 21 d. sprendimas byloje *Zavodnik v. Slovenija*“, peticijos Nr. 53723/13, para. 76.

51 *Ibid.*, para. 78.

52 „EŽTT 2017 m. balandžio 27 d. sprendimas byloje *Schmidt v. Latvija*“, peticijos Nr. 22493/05, para. 91.

53 *Ibid.*, para. 92.

54 *Ibid.*, para. 93.

55 *Ibid.*

mas (angl. *particular diligence*) yra reikalaujamas bylose, susijusiose su pareiškėjo civiliniu statusu ir jo privačiu bei šeimos gyvenimu bei turiniais reikalais⁵⁶. Aplinkybė, kad šioje byloje pareiškėja oficialiai nebuvo deklaravusi išvykimo iš šalies, nepaneigė rūpestingumo reikalavimo taikymo⁵⁷.

Apibendrinant ŽTT praktiką, taikant Konvencijos 6 straipsnio 1 dalį ginčiuose dėl dokumentų įteikimo ir informavimo apie teismo posėdį civilinėse bylose, galima padaryti kelias išvadas: *pirma*, teismas turi vertinti bylos aplinkybių visumą, siekiant nustatyti adresato adresą ir įsitikinti, kad jis dokumentus gavo. Ypatingas atidumas reikalaujamas bylose, kuriose sprendžiami ypač reikšmingi klausimai (pavyzdžiui, civilinis ar šeiminiš statusas, turtingas ginčas); *antra*, teismas turi ne tik informuoti asmenį apie civilinį procesą, tačiau ir užtikrinti, kad jis gali teise į teisminę gynybą efektyviai pasinaudoti. Aukštesnis dokumentų įteikimo standartas taikomas pirmajam pranešimui apie užsienyje iškeltą civilinę bylą; *trečia* informavimas apie teismo posėdį viešo paskelbimo būdu naudojamas kaip paskutinė priemonė (angl. *a measure of last resort*), išnaudojus kitus dokumentų įteikimo būdus. Vertindamas asmens galimybę sužinoti apie informavimą viešo paskelbimo būdu, teismas turi įvertinti asmens ypatybes ir realias galimybes apie tokį pranešimą sužinoti.

3. Praktinės dokumentų įteikimo problemos

Praktikoje pasitaiko problemų ne tik dėl teisės į teisingą teismą principo ir Reglamento Nr. 1393/2007 tikslų suderinamumo, bet ir konkrečių reglamento nuostatų taikymo. Straipsnyje aptariamos praktinės problemos dėl reglamente nustatytų tipinių formų naudojimo ir įteikimo, galimybės dokumentus įteikti trečiajam asmeniui, adresato kalbos mokėjimo lygio nustatymo, dokumentų priedų vertimo.

3.1. Standartinių formų naudojimas ir dokumentų įteikimas trečiajam asmeniui

Reglamentas Nr. 1393/2007 nustato dvi tipines formas (I ir II priedai), kurios turi būti naudojamos dokumentų įteikimo procedūroje siekiant palengvinti dokumentų perdavimą ir įteikimą⁵⁸. II priede nustatytos tipinės formos įteikimas adresatui yra itin svarbus užtikrinant, kad adresatas gali suprasti teisę atsakyti dokumentus priimti⁵⁹. Ši forma taikoma ir kai atsakovui įteikiamas Europos mokėjimo įsakymas⁶⁰.

56 „ŽTT 2017 m. balandžio 27 d. sprendimas byloje *Schmidt v. Latvija*“, peticijos Nr. 22493/05, para. 95

57 *Ibid.*, para. 95.

58 Reglamento Nr. 1393/2007 preambulės 11 punktą.

59 „ESTT 2017 m. kovo 2 d. sprendimas byloje *Andrew Marcus Henderson prieš Novo Banco SA*“, bylos Nr. C-354/15, para. 54.

60 „ESTT 2018 m. rugsėjo 6 d. sprendimas byloje *Catlin Europe SE prieš O. K. Trans Praha spol. s r. o.*“, bylos Nr. C-21/17, para. 58.

Tačiau pasitaiko atvejų, kai II priede nustatyta tipinė forma nėra įteikiama (pavyzdžiui, kai adresatui neišsiunčiama II priede nustatyta tipinė forma). *Alpha* byloje nustatyta, kad teisė atsisakyti priimti dokumentus gali būti tinkamai įgyvendinama, tik jei dokumento adresatas yra iš anksto informuojamas apie šią teisę raštu⁶¹. Todėl kai dokumentai įteikiami per agentūras, gaunančioji agentūra privalo visais atvejais pridėti II priede nustatytą tipinę formą ir informuoti adresatą apie teisę atsisakyti priimti dokumentus⁶². Tačiau šios formos nepridėjimas nėra pagrindas pripažinti dokumentų įteikimo procedūrą neteisėta. Tokiu atveju, gaunančioji agentūra ši trūkumą turi ištaisyti nedelsdama, pridėdama II priede nustatytą tipinę formą⁶³.

Kita problema yra susijusi su dokumentų gavimo patvirtinimu ir įteikimu tiesiogiai adresatui. Reglamente Nr. 1393/2007 nėra numatyta galimybė dokumentus įteikti ne tiesiogiai adresatui, bet trečiajam asmeniui. *Novo Banco SA* byloje vertinta, ar dokumentų įteikimas ne tiesiogiai adresatui yra suderinamas su teisės į teisingą teismą principu⁶⁴. Byloje ieškovas pareiškė ieškinį dėl nesumokėto nuomos mokesčio pagal nuomos sutartį ir prašė taikyti laikinąsias apsaugos priemones (susijusias su turto grąžinimu) teisme Portugalijoje. Kai civilinis procesas buvo pradėtas, atsakovas gyveno Airijoje ir teisminiai dokumentai apie bylos išklėimą buvo išsiųsti registruotu laišku atsakovo adresu šioje šalyje. Tačiau teismas negavo patvirtinimo apie dokumentų gavimą. Portugalijos pašto tarnyba nurodė, kad remiantis Airijos pašto operatoriaus pateikta informacija, adresatui laiškas buvo pristatytas 2014 m. liepos 22 d. Pirmosios instancijos teismas priėmė sprendimą ieškinį tenkinti. Iš bylos medžiagos matyti, kad byloje nėra registruoto laiško gavimo patvirtinimo; atsakovui asmeniškai procesiniai dokumentai nebuvo įteikti; atsakovui nebuvo įteikta II priede nustatyta tipinė forma; procesiniai dokumentai pateikti tik portugalų kalba. Vėliau procese atsakovas apskundė priimtą sprendimą, argumentuodamas, kad jam nebuvo tinkamai įteikti dokumentai ir teismas negavo patvirtinimo, kad jis iš tikrųjų gavo dokumentus.

ESTT, remdamasis *Alpha* byloje suformuota taisykle, konstatavo, kad Reglamentas Nr. 1303/2007 nenustato jokios išimties, kai II priede nustatyta tipinė forma gali būti nepateikta, tačiau institucija gali ištaisyti trūkumą dėl tipinės formos nepateikimo per kuo greitesnį terminą ją pateikiant⁶⁵. Tokia klaida nedaro dokumentų įteikimo procedūros negaliojančia⁶⁶. Nors teismas šioje byloje nagrinėjo institucijos klaidą, manytina, kad šis išaiškinimas turėtų būti taikomas ir tais atvejais, kai dokumentai įteikiami kitais būdais (pavyzdžiui, per diplomatines atstovybes).

61 „ESTT 2015 m. rugėjo 16 d. sprendimas byloje *Alpha Bank Cyprus Ltd prieš Dau Si Senh ir kt.*“, bylos Nr. C-519/13, para. 54.

62 *Ibid.*, para. 58.

63 *Ibid.*, para. 78.

64 „ESTT 2017 m. kovo 2 d. sprendimas byloje *Andrew Marcus Henderson prieš Novo Banco SA*“, bylos Nr. C-354/15.

65 *Ibid.*, para. 65.

66 *Ibid.*, para. 60.

Sprendžiant dėl patvirtinimo apie procesinių dokumentų gavimą, gavimo patvirtinimas yra svarbus, nes jis rodo įteikimo datą, vietą ir rašytinį patvirtinimą, kad asmuo dokumentus gavo. Taigi, tai leidžia nustatyti dokumentų įteikimo faktą⁶⁷. Gavimo patvirtinimas yra pagrindinis įrodymas, kad dokumentai įteikti⁶⁸. Tačiau pagal Reglamento Nr. 1393/2007 14 straipsnį, ne tik registruotas laiškas gali įrodyti dokumentų gavimą⁶⁹, bet ir kitos priemonės, kurios yra „lygiavertės“ (angl. *equivalent*). Pažymėtina, kad lygiavertis patvirtinimas apie dokumentų įteikimą nustatytas ir valstybių narių teisėje. Pavyzdžiui, Vokietijos civilinio proceso kodeksas nustato, kad gražinimas gavimo rašto ar lygiavertio įrodymo turi būti pakankamas įrodymas pagrįsti, kad duomenys ir dokumentai buvo įteikti pagal Reglamento Nr. 1393/2007 14 straipsnį⁷⁰. Kadangi Reglamentas Nr. 1393/2007 nenustato lygiavertčių metodų dėl dokumentų įteikimo, ESTT šią spragą užpildė, nurodydamas, kad lygiavertčiu būdu gali būti pripažintas toks dokumento įteikimo būdas, kuris suteikia tokias pačias garantijas kaip ir siunčiant registruotu laišku su gavimo patvirtinimu⁷¹. Lygiavertis dokumento perdavimo būdas turi būti patikimas kaip ir registruotas laiškas su gavimo patvirtinimu⁷².

Aplinkybė, kad dokumentus priėmė ne adresatas, bet trečiasis asmuo, kuris gyvena adresato gyvenamoje vietoje, nedaro dokumentų įteikimo procedūros negaliojančia⁷³. Dokumentai gali būti įteikiami suaugusiam asmeniui, esančiam įprastoje adresato gyvenamojoje vietoje, pavyzdžiui, jo šeimos nariui arba darbuotojui⁷⁴. Tačiau dokumentų įteikimas šalia esančio pastato gyventojui ar asmeniui, gyvenančio tame pačiame name, kurio viename iš butų gyvena adresatas, nėra suderinamas su Reglamento Nr. 1393/2007 tikslais ir neužtikrina, kad adresatas bus tinkamai informuotas apie teisminį procesą⁷⁵. Taigi dokumentų įteikimas trečiajam asmeniui laikomas tinkamu, jei dokumentai įteikti suaugusiam asmeniui, esančiam adresato gyvenamoje vietoje, kuris tam tikrais ryšiais yra susijęs su adresatu. Jei dokumentai tinkamai įteikti trečiajam asmeniui, tokiu atveju įrodinėjimo našta dėl netinkamo dokumentų įteikimo tenka adresatui, kuris, atsižvelgiant, į valstybės narės teisėje nu-

67 „ESTT 2017 m. kovo 2 d. sprendimas byloje *Andrew Marcus Henderson prieš Novo Banco SA*“, bylos Nr. C-354/15.

68 *Ibid.*, para. 76.

69 *Ibid.*, para. 78–79.

70 Vokietijos civilinio proceso kodekso 1068(1) straipsnis: *Zum Nachweis der Zustellung nach Artikel 14 der Verordnung (EG) Nr. 1393/2007 genügt der Rückschein oder der gleichwertige Beleg.*

71 „ESTT 2017 m. kovo 2 d. sprendimas byloje *Andrew Marcus Henderson prieš Novo Banco SA*“, bylos Nr. C-354/15, para. 80.

72 *Ibid.*, para. 81.

73 *Ibid.*, para. 87.

74 *Ibid.*, para. 100.

75 *Ibid.*, para. 97.

statytas įrodinėjimo priemonės, gali įrodyti, kad negalėjo iš tikrųjų sužinoti, jog jam buvo iškelta byla kitoje valstybėje narėje, ar nustatyti reikalavimo dalyko bei motyvų, taip pat neturėjo pakankamai laiko pasirengti gynybai⁷⁶.

Sprendžiant dėl įrodymų apie dokumentų įteikimą, panaši situacija, kai dokumentai buvo siunčiami per diplomatinę atstovybę, nagrinėta Lietuvos apeliacinio teismo (toliau – LAPT) praktikoje. Vienoje byloje⁷⁷ teismas nustatė, kad procesinių dokumentų įteikimas per diplomatinę atstovybę (ambasada naudojosi pašto paslaugomis dokumentų įteikimui tiesiogiai adresatui, esančiam toje šalyje) be patvirtinimo apie realų gavimą negali būti laikomas tinkamu. Ambasada teismui atsiuntė laišką faksu, kad dokumentai registruotu paštu išsiųsti 2016 m. gruodžio 29 d. ir, pagal pašto informaciją, įteikti adresatui 2017 m. sausio 4 d. Tačiau ambasada neatsiuntė teismui patvirtinimo apie dokumentų gavimą. Apeliacinės instancijos teismas konstatavo, kad nesant patvirtinimo apie dokumentų gavimą (negauta patvirtinimo pažyma apie dokumentų įteikimą), pirmosios instancijos teismas negalėjo konstatuoti, kad atsakovas iš tikrųjų buvo tinkamai informuotas ir gavo dokumentus.

3.2. Kalbos mokėjimo reikalavimas

Viena pagrindinių problemų tarpvalstybiniame civiliniame ginče yra kalbos barjeras⁷⁸. Nors ES civilinio proceso teisėje pripažįstama, kad viena iš šalių turi bylinėtis užsienio kalba, šis lingvistinis „privalumas“, suformavo „piktnaudžiavimo kalba“ (angl. *language shopping*) problemą⁷⁹. Proceso kalbos problematika tarptautiniame civiliniame ginče pripažįstama ne tik ES teisės aktuose. Pavyzdžiui, UNIDROIT/ALI Tarptautinio civilinio proceso principuose nurodoma, kad šalys civiliniame procese privalo būti informuotos apie jo pradžią ir atsakovas turi būti informuojamas apie procesą, kad galėtų atsiliepti⁸⁰. Šie dokumentai privalo būti įteikti šalies, kurioje yra teismas, kalba ar kalba, kurioje yra asmens gyvenamoji vieta ar įmonės pagrindinė verslo vieta ar pagrindine kalba, kuria sudaryti sandoriai⁸¹. Todėl skirtingai nei Reglamento Nr. 1393/2007 8 straipsnis, UNIDROIT/ALI principuose neatsižvelgiama į subjektyvųjų kalbos mokėjimo kriterijų, bet vertinama kalba, kuri yra pagrindinė sudarant sandorį (angl. *language of the principal knowledge in the transaction*).

Reglamento Nr. 1393/2007 8 straipsnis suteikia teisę adresatui atsisakyti priimti dokumentus, jei jie neatitinka kalbos reikalavimų (teisė atsisakyti priimti dokumentus). Reglamentas Nr. 1393/2007 nesuteikia teisės adresatui pasirinkti, kuria kalba jis

76 „ESTT 2017 m. kovo 2 d. sprendimas byloje *Andrew Marcus Henderson prieš Novo Banco SA*“, bylos Nr. C-354/15, para. 80.

77 Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. kovo 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-329-302/2018.

78 Astrid Stadler, *supra note*.

79 Astrid Stadler, *supra note*, 153.

80 UNIDROIT/ALI Tarptautinio civilinio proceso principai (2005), 5(1) straipsnis.

81 *Ibid.*, 5(2) straipsnis.

pageidautų gauti dokumentus – jam suprantama ar valstybės, kurioje turi būti įteikti dokumentai, oficialia kalba. Laikoma, kad adresatas gali pasinaudoti teise atsakyti teikiamų dokumentų tik tuo atveju, kai dokumentai nėra įteikiami nė viena iš šių kalbų. Be to, adresatas neturi teisės atsakyti priimti dokumentus tokiu atveju, jei jų vertimas galėtų būti naudingas dėl kitų priežasčių, pavyzdžiui, būtų lengviau pasinaudoti valstybės garantuojama teisine pagalba⁸².

Praktikoje problemų kyla tais atvejais, kai ieškovas remiasi atsakovo (adresato) kalbos mokėjimu ir dokumentų vertimų nepateikia. Kalbos mokėjimo lygio nustatymas neturi užsitésti ir užvilinti civilinio proceso. Asmuo, kuris remiasi adresato kalbos mokėjimu, turi kartu su teikiamu dokumentu pateikti pakankamus įrodymus apie adresato kalbos mokėjimo lygį. Todėl, viena vertus, adresatas turi suprasti dokumentus ir teismas turi nustatyti adresato kalbos mokėjimo lygį, kita vertus, teisė atsakyti priimti dokumentus gali reikšti piktnaudžiavimą ES teise ir užvilinti procesą.

*Leffler*⁸³ yra viena pirmųjų bylų, kurioje nagrinėtas klausimas dėl teisės atsakyti priimti dokumentus. Byloje atsakovas (registruota Vokietijoje įmonė) atsisakė priimti dokumentus, kuriais buvo pradėtas civilinis procesas teisme Olandijoje, argumentuodamas, kad dokumentai nebuvo išversti į vokiečių kalbą. Byloje kilo klausimas, ar ieškovas gali ištaisyti dokumentų vertimo trūkumą tokiu atveju. ESTT konstatavo, kad atsisakymas priimti dokumentus nedaro dokumentų įteikimo proceso negaliojančiu⁸⁴. Kai adresatas pagrįstai atsisako priimti dokumentus, juos pateikęs asmuo gali šį trūkumą ištaisyti, pateikdamas tinkamai išverstus dokumentus⁸⁵. Tokiu atveju, trūkumai turi būti ištaisyti per kuo greitesnį terminą, atsižvelgiant į proceso efektyvumą ir šalių lygiateisiškumą⁸⁶.

Vertinant adresato kalbos mokėjimą, kyla klausimai: koks adresato kalbos lygis reikalaujamas ir kokios aplinkybės leidžia jį nustatyti? Kokie standartai taikomi dokumentų vertimui? Koks kalbos mokėjimo lygis yra pakankamas suprasti teisinius dokumentus? Kaip nustatyti kalbos mokėjimo lygį, jei adresatas yra juridinis asmuo? Pripažįstama, kad vertinant fizinio asmens kalbos mokėjimą, reikia atsižvelgti į objektyvias aplinkybes: adresato pilietybę, profesinę kvalifikaciją, ankstesnį susirašinėjimą tarp šalių, kalbą, kuri vartojama verslo santykiuose⁸⁷. Objektivių aplinkybių vertinimas yra pripažįstamas ir nacionalinių teismų praktikoje. Pavyzdžiui, vienoje byloje

82 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. vasario 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-71-701/2017“.

83 „ESTT 2005 m. lapkričio 8 d. sprendimas byloje *Götz Leffler prieš Berlin Chemie AG*, bylos Nr. C-443/03“.

84 *Ibid.*, para. 39.

85 *Ibid.*, para. 53.

86 *Ibid.*, para. 71.

87 Petra Bohūnová, „Regulation on service of documents: translations of documents instituting proceedings served abroad“, *In Dny práva-2008-Days of Law*, (Brno: Masarykova univerzita, 2008), 3.

LApT konstatavo, kad šios aplinkybės įrodo, jog adresatas (fizinis asmuo) pakankamai gerai moka anglų kalbą: sutarties, sudarytos raštu anglų kalba ir pasirašytos adreso, kopijos (sutartyje patvirtinama, kad atsakovas perskaitė sutartį ir supranta jos turinį), anglų kalbos mokėjimo sertifikatas dėl aviacijos praktikos, kuriame nurodyta, kad atsakovas anglų kalbą moka C2 lygiu⁸⁸. Sprendžiant dėl juridinio asmens kalbos mokėjimo lygio, svarbu įvertinti, kokių asmenų kalbos mokėjimo lygis įmonėje turi būti vertinamas: vadovo, valdybos narių (jei ji sudaryta), atstovų ar jų visų? Manytina, kad pagrindinis asmuo tokiu atveju yra įmonę atstovaujantis asmuo. Tokiu atveju reikia vertinti objektyvias aplinkybes: įmonės buveinės ar jos filialo vietos valstybę narę, susirašinėjimą tarp šalių ir kalbą, įprastai vartojamą įmonės verslo santykiuose⁸⁹. Objektyviomis aplinkybėmis laikoma juridinio asmens informacijos apie savo veiklą nurodymas tam tikra kalba interneto tinklapyje⁹⁰. Tačiau aplinkybė, kad šalys susitaria ginčą spręsti konkrečios valstybės narės teismuose, nereiškia, kad atsakovas priisiima dokumentų vertimo riziką ir jie gali būti neverčiami⁹¹.

Teisė pasinaudoti efektyvia teismine gynyba reiškia, kad asmuo turi pakankamai gerai suprasti kalbą, kuria pateikiami procesiniai dokumentai. Todėl vien ta aplinkybė, kad byloje dalyvaujantis asmuo sudarė ir pasirašė dokumentus konkrečia kalba, dar neįrodo, jog jis moka šią kalbą tiek, kad galėtų suprasti procesinius dokumentus⁹². Praktikoje taip pat gali kilti problemų vertinant kalbos mokėjimą, kai byloje yra duomenų, kad atsakovas supranta kelias kalbas (pavyzdžiui, šalys sutartį sudaro viena kalba, tačiau tarpusavyje bendrauja kita kalba). Manytina, kad tokiu atveju reikia nustatyti, kurią iš kalbų adresatas supranta geriausiai ir kuri jam leistų geriausiai pasinaudoti efektyvia teismine gynyba.

Nei Reglamentas Nr. 1393/2007, nei ESTT praktika nenustato reikalavimų dokumentų vertimo kokybei. Atsižvelgiant į teisinio tikrumo ir aiškumo kriterijus, objektyviausi reikalavimai vertimui turėtų būti tie, kurie naudojami valstybės narės teisme, kuriausi nagrinėjama byla. Tokiu atveju reikalavimai būtų suprantami ir juos patiekiančiam asmeniui ir leistų bylą nagrinėjančiam teismui įvertinti atsakovo galimybę suprasti dokumentus. Taip pat gali kilti klausimas, ar adresatas gali atsisakyti priimti dokumentus, jei jie nėra tinkamai išversti (padaryta vertimo klaidų)? Manytina, kad tokiu atveju prioritetas turėtų būti teikiamas proceso operatyvumui, nes apdairus asmuo, būdamas tinkamai informuotas apie prieš jį pradėtą civilinį procesą, pats turėtų domėtis bylos eiga ir pateiktais dokumentais. Be to, toks atsisakymo pagrindas galėtų sukurti teisinį neapibrėžtumą ir galimybę piktnaudžiauti procesu.

88 „Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. vasario 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-240-178/2018“.

89 Petra Bohúnová, *supra note*, 4.

90 „Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. balandžio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-417/2010“.

91 „Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. rugpjūčio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-1973/2013“.

92 „Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. vasario 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-239-464/2018“.

*Ingenieurbüro*⁹³ byloje nagrinėtas klausimas, ar gali būti taikoma prezumpcija dėl adresato kalbos mokėjimo. Byloje ieškovė (Vokietijoje registruota įmonė) pateikė ieškinį atsakovui (Anglijoje registruota įmonė) dėl žalos atlyginimo pagal architekto sutartį. Sutartyje buvo nurodyta, kad paslaugos teikiamos vokiečių kalba, korespondencija tarp šalių ir valstybės institucijų tvarkoma vokiečių kalba⁹⁴. Ginčui taikyta Vokietijos teisė. Ieškinyje ir prie jo pridėti dokumentai buvo pateikti ir išsiųsti atsakovui vokiečių kalba. Atsakovas dokumentus atsisakė priimti. Vėliau ieškovas pateikė tik išverstą į anglų kalbą ieškinį, bet ne jo priedus. Atsakovas antrą kartą atsisakė priimti dokumentus. Tačiau teismas laikė, kad dokumentai įteikti tinkamai. Atsakovas pateikė apeliacinį skundą, bet jis buvo atmestas.

Vienas esminių klausimų šioje byloje buvo, ar adresatas supranta kalbą, kuri buvo pagrindinė jo ir dokumentus pateikusio asmens verslo kalba, kai šalys susitaria sutartyje, kad korespondencija tvarkoma konkrečia kalba (šiuo atveju – vokiečių kalba). ESTT konstatavo, kad sutarties pasirašymas, kurį nustato korespondencijos tarp šalių kalbą ir sutarties vykdymą, nesukuria kalbos mokėjimo prezumpcijos⁹⁵. Tačiau ši aplinkybė gali būti svarbi vertinant aplinkybių visumą dėl adresato kalbos mokėjimo. Tokios sutarties sudarymas yra požymis dėl kalbos mokėjimo, be to, jis tampa dar svarbesniu, nes nurodoma konkreti bendravimo su valstybės institucijomis kalba. Tokiu atveju kalbos mokėjimą gali sustiprinti aplinkybė, kad adresatas iš tiesų siuntė korespondenciją nustatyta kalba ir sutartyje sutariama dėl konkrečios teisės taikymo⁹⁶. Todėl susitarimas dėl tam tikros kalbos vartojimo sutartiniuose santykiuose ir santykiuose su valstybės institucijomis gali būti vertinamas kaip netiesioginis kalbos mokėjimo įrodymas.

Toks aiškinimas nustato balansą tarp civilinio proceso operatyvumo ir minimalaus adresato supratimo apie priimtus dokumentus. Taip pripažįstamas asmens rūpestingumo kriterijus, nes protingas ir apdairus asmuo neturėtų sudaryti sandorio kalba, kurios jis nesupranta. Be to, aplinkybė, kad konkreti kalba buvo naudojama verslo santykiuose, tokią poziciją tik sustiprina. Jei tokios aplinkybės nustatomos, adresatui tenka pakankamai sunki užduotis įrodyti priešingai. Kita vertus, teismas turėtų kiekvienu atveju įvertinti, ar konkrečios kalbos vartojimas sutartiniuose santykiuose yra laisvas šalių susitarimas, ar tik vienos iš šalių nustatyta sąlyga (pavyzdžiui, kai sutartis sudaroma prisijungimo būdu ar kita sandorio šalis yra silpnesnė). Todėl teismas turi atidžiai vertinti, pavyzdžiui, draudimo, vartojimo, darbo sutartyse nurodytas panašias išlygas dėl konkrečios kalbos vartojimo sutartiniuose santykiuose.

---

93 „ESTT 2008 m. gegužės 8 d. sprendimas byloje *Ingenieurbüro Michael Weiss und Partner GbR prieš Industrie- und Handelskammer Berlin*“, bylos Nr. C-14/07.

94 *Ibid.*, para. 20.

95 *Ibid.*, para. 85.

96 *Ibid.*, para. 86.

3.3. Dokumentų priedų vertimas

Reglamente Nr. 1393/2007 nėra išskiriamas kalbos reikalavimas dokumento priedams. Ar visi dokumento priedai turi būti išversti? Ar poreikis išversti dokumento priedus poreikis priklauso nuo jų kiekio ir (ar) reikšmės? Pagrindiniai reikalavimai dėl dokumentų priedų vertimo suformuluoti minėtoje *Ingenieurbüro* byloje, kurioje nustatyta, kad teismui pateiktas ieškinys ir jo priedai sudaro 150 puslapių (taigi, šioje byloje spęsta tik dėl reikalavimo išversti prie bylos iškėlimo dokumento, t. y. prie ieškinio pateiktus priedus). Tarp minėtų priedų buvo šalių sudaryta architekto paslaugų sutartis, papildomas susitarimas bei jo projektas, išrašas iš paslaugų sąrašo, nemažai dokumentų ar dokumentų išrašų (techninės ataskaitos, atsiskaitymų patvirtinimai, keli laišškai).

Nors Konvencija nereikalauja išversti civilinės bylos iškėlimo dokumentų, analizuodamas poreikį pateikti dokumento priedų vertimus, ESTT pagal analogiją taikė Konvencijos 6(3)(a) straipsnį, kuris nustato reikalavimus kaltinamajam aktui baudžiamajame procese (teisė į teisminę gynybą nepažeidžiama, jei prie kaltinamojo akto nėra pridėta kaltinamajam inkriminuojamas aplinkybes įrodančių dokumentų)⁹⁷. Todėl prie ieškinio pridėti dokumentai, kurie atlieka tik patvirtinamąją (įrodomąją) funkciją ir nėra susiję su ieškiniu (nėra būtini suprasti ieškinio dalykui ir pagrindui), nėra laikomi „bylos iškėlimo dokumento“ dalimi⁹⁸. Tačiau bylą nagrinėjantis teismas turi patikrinti, ar ieškinio turinys leidžia atsakovui pasinaudoti savo teisėmis, nustatyti reikalavimo dalyką ir pagrindą bei suprasti, kad vyksta teismo procesas⁹⁹. Teismui nustačius, kad būtina išversti ieškinio priedą (priedus), jis turi suteikti ieškovui galimybę šį trūkumą kaip galima greičiau ištaisyti¹⁰⁰. Tačiau teismas pripažino, kad adresatas negali atsisakyti priimti prie bylos iškėlimo dokumento pateiktų priedų, remdamasis Reglamento Nr. 1393/2007 8 straipsnio 1 dalimi, kai jie nėra tinkamai išversti tuo atveju, jei, vykdydamas savo ūkinę veiklą, jis sudarė sutartį ir susitarė, kad korespondencija bus tvarkoma perduodančios valstybės narės kalba, o perduoti priedai yra tiek susiję su šia korespondencija, tiek surašyti sutarta kalba¹⁰¹.

3.4. Dokumentų įteikimo būdai

Reglamente Nr. 1393/2007 yra nustatytas baigtinis dokumentų įteikimo priemonių sąrašas¹⁰². Dokumentų įteikimo būdai reglamentuojami 2, 12–15 straipsniuose.

97 „ESTT 2008 m. gegužės 8 d. sprendimas byloje *Ingenieurbüro Michael Weiss und Partner GbR prieš Industrie- und Handelskammer Berlin*“, bylos Nr. C-14/07, para. 70-71.

98 *Ibid.*, para. 69.

99 *Ibid.*, para. 75.

100 *Ibid.*, para. 76–77.

101 *Ibid.*, para. 92.

102 „ESTT 2012 m. gruodžio 19 d. sprendimas byloje *Krystyna Alder ir Ewald Alder prieš Sabina Orlowska ir Czeslaw Orlowski*“, bylos Nr. C-325/11, para. 32.

Jei dokumentai įteikiami kitais būdais (pavyzdžiui, elektroniniu paštu), reglamentas netaikomas. Kai vidaus teismas taiko šį reglamentą, jis privalo taikyti vieną ar kelis jame nustatytus dokumentų įteikimo būdus. Hierarchijos tarp reglamente nustatytų dokumentų įteikimo būdų nėra¹⁰³. Todėl teismas kiekvienu atveju turi diskreciją spręsti, koks dokumentų įteikimo būdas yra tinkamiausias ir labiausiai atitinka dokumentų įteikimo procedūros tikslus ir teisės į teisingą teismą principą.

Plumex byloje¹⁰⁴ adresatas dokumentus (teismo sprendimą) gavo per gaunančiąją instituciją ir paštu. Adresatas pateikė apeliacinį skundą dėl gauto sprendimo, tačiau teismas skundo nepriėmė, nes jis buvo paduotas praleidus nustatytą terminą. Adresatas argumentavo, kad dokumentų gavimas per institucijas turi prioritetą palyginus su dokumentų įteikimu paštu, todėl terminas apeliaciniam skundui paduoti turėjo būti skaičiuojamas nuo to momento, kai dokumentai buvo gauti per perduodančiąją instituciją. Šis argumentas buvo atmestas. Kadangi Reglamentu Nr. 1393/2007 siekiama pagreitinti dokumentų perdavimą ir civilinį procesą, adresatas turėjo pateikti apeliacinį skundą ankščiau ir terminas jam paduoti skaičiuojamas nuo pirmojo sėkmingo dokumentų įteikimo adresatui. Tokiu būdu dokumentų įteikimas leidžia bylą nagrinėti teismui bylą išnagrinėti operatyviau¹⁰⁵. Toks aiškinimas nepažeidžia adresato interesų, nes pirmas tinkamas dokumentų įteikimas leidžia susipažinti su dokumentais ir suteikia pakankamai laiko pasinaudoti teise į teisinę gynybą¹⁰⁶.

Reglamentas Nr. 1393/2007 atskirai nereglamentuoja dokumentų įteikimo įmonės filialui (atstovybei). Praktikoje pasitaiko atvejų, kai byloje atsakovu yra juridinio asmens, įsteigto užsienyje, filialas, kuriam dokumentų įteikti nepavyksta (pavyzdžiui, teismui grįžta neįteiktas dokumentas su nuoroda, kad dokumentų įteikti nepavyko). Ar tokiu atveju teismas turėtų taikyti Reglamentą Nr. 1393/2007 ir siųsti dokumentus (su tinkamu vertimu) juridiniam asmeniui, esančiam kitoje valstybėje narėje? Vertinant *Schmidt* byloje suformuotą taisyklę, teismas privalo būti aktyvus, užtikrindamas tinkamą dokumentų įteikimą (ypač pirmąjį pranešimą apie bylos iškelimą). Todėl tokiu atveju dokumentų įteikimas pagrindinei įmonei turėtų būti laikomas papildoma garantija užtikrinant, kad atsakovas byloje apie teismo procesą žino (turi galimybę žinoti). Kita vertus, teismas privalo atsižvelgti į proceso operatyvumo ir ekonomiško principus.

4. Dokumentų įteikimo reguliavimo tobulinimas

Europos Komisija 2018 m. gegužės 31 d. pateikė pasiūlymą dėl Reglamento Nr. 1393/2007 pakeitimų. Pasiūlymas buvo paskelbtas kartu su pasiūlymu pakeisti regla-

103 „ESTT 2006 m. vasario 9 d. sprendimas byloje *Plumex prieš Young Sports NV*, bylos Nr. C-473/04, para. 22“.

104 *Ibid.*

105 *Ibid.*, para. 30.

106 *Ibid.*, para. 32.

mentą dėl įrodymų rinkimo¹⁰⁷ ir jie kartu sudaro ES civilinio proceso teisės modernizavimo paketą. Jame reglamentuojamos egzistuojančios tarpvalstybinio dokumentų įteikimo problemos ir kodifikuojama aktuali ESTT praktika. Pirma, Pasiūlyme nustatyta, kad reglamentas gali būti taikomas, net jei asmens, kuriam įteikiami dokumentai, adresas nėra žinomas. Tokia išimtis galima pasitelkiant įvairias adresato adreso nustatymo priemones. Akcentuojama, kad Reglamentas Nr. 1393/2007 turi būti taikomas visais atvejais, kai adresato nuolatinė gyvenamoji yra kitoje valstybėje narėje. Tokiu būdu siekiama užkirsti kelią, kad vidaus teismai nenaudotų alternatyvių ar fiktyvių dokumentų įteikimo būdų, taip apeidami reglamento reikalavimus. Antra, Pasiūlyme nustatyta, kad gali būti reikalaujama, kad užsienyje esanti bylos šalis paskirtų atstovą, kuris įteiktų šaliai procesinius dokumentus. Toks reikalavimas galimas, tik jei bylos šaliai buvo tinkamai įteiktas bylos iškėlimo dokumentas.

Trečia, pabrėžiamas tinkamas šiuolaikinių ryšių technologijų naudojimas (jei užtikrinamas dokumento vientisumas ir patikimumas). Viena iš tokių pasiūlymo dalių yra bendros elektroninės dokumentų perdavimo sistemos įdiegimas. Perduodančioji ir gaunančioji institucija turėtų bendradarbiauti per decentralizuotą informacinių technologijų (toliau – IT) sistemą, sudarytą iš sujungtų nacionalinių IT sistemų taip užtikrinant saugų ir patikimą tarptautinį informacijos apsikeitimą per nacionalines IT sistemas. Valstybėms narėms teks ryšių infrastruktūros sukūrimo ir išlaikymo kaštai. Taip pat veiksmingas ir greitas dokumentų įteikimas galimas adresatui dokumentus įteikiant asmeniškai per kitoje valstybėje narėje nuolat gyvenančio adresato skaitmeninę naudotojo paskyrą. Toks dokumentų įteikimas galimas, jei adresatui dokumentai siunčiami ir gaunami remiantis kvalifikuotomis elektroninio registruoto pristatymo paslaugomis pagal eIDAS reglamentą¹⁰⁸ ar po teismo proceso pradžios adresatas pateikė sutikimą dėl konkrečios naudotojo paskyros naudojimo. Įteikiant dokumentus elektroninėmis priemonėmis nėra poreikio paskirti adresato atstovo bylą nagrinėjančio teismo valstybėje narėje, nes dokumentai įteikiami asmeniškai adresatui.

Ketvirta, siekiant tobulinti dokumentų įteikimą registruotu paštu su gavimo patvirtinimu, patvirtinta tipinė forma (IV priedas), kurioje turi būti nurodyta informacija apie gavimo patvirtinimą. Pasiūlyme iš esmės kodifikuojama ir *Novo Banco SA* byloje suformuota taisyklė dėl dokumentų įteikimo registruotu paštu ne tiesiogiai adresatui, bet kai dokumentas pristatytas adresato namų adresu suaugusiems asmenims, kurie gyvena tame pačiame namų ūkyje kaip adresatas arba yra jame adresato įdarbinti ir gali bei nori priimti dokumentą.

---

107 „2001 m. gegužės 28 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1206/2001 dėl valstybių narių teismų tarpusavio bendradarbiavimo renkant įrodymus civilinėse ar komercinėse bylose“. (2001) OL L 174.

108 2014 m. liepos 23 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (ES) Nr. 910/2014 dėl elektroninės atpažinties ir elektroninių operacijų patikimumo užtikrinimo paslaugų vidaus rinkoje, kuriuo panaikinama Direktyva 1999/93/EB L 257/73 44 straipsnis.

Penkta, vienas esminių Reglamento Nr. 1393/2007 pakeitimų yra susijęs su atsisakymu priimti dokumentus. Teismas, nagrinėjantis civilinę bylą, turės įvertinti, ar toks atsisakymas priimti dokumentus dėl kalbos nemokėjimo yra pagrįstas ir nustatyti realų adresato kalbos mokėjimą. Be to, sprendžiant dėl kalbos mokėjimo, reikės įvertinti tokias faktines aplinkybes: kokia kalba adresatas yra surašęs dokumentus, kokią kalbą adresatas vartoja savo profesijoje (pavyzdžiui, ar jis yra mokytojas ar vertėjas), ar adresatas yra valstybės narės, kurioje vyksta teismo procesas, pilietis, ar adresatas yra tam tikrą laiką gyvenęs toje valstybėje narėje.

Šešta, iš dalies keičiamas esamas reglamentavimas dėl atsakovo neatvykimo į teismą (Reglamento Nr. 1393/2007 19 straipsnis). Nustatyta, kad atsakovui neatvykus į teismą, teismas sprendimo nepriima tol, kol nustato, kad dokumentų įteikimas buvo atliktas laiku ir atsakovas turėjo pakankamai laiko pasiruošti gynybai. Net ir esant sąlygoms priimti teismo sprendimą, kai nebuvo gautas įteikimo ar pristatymo pažymėjimas, teismas sprendimą gali priimti, jei buvo dedamos pastangos naudojantis ryšio priemonėmis informuoti atsakovą apie iškeltą bylą. Taip pat prailginamas terminas atsakovui pateikti prašymą apskūsti už akių priimtą sprendimą (esant nustatytoms sąlygoms) nuo vienerių iki dviejų metų nuo teismo sprendimo priėmimo dienos.

Išvados

1. Tinkamas dokumentų įteikimas yra ypač svarbus tarpvalstybinėse civilinėse bylose, kuriose atsakovas turi mažiau galimybių sužinoti apie pradėtą prieš jį teismo procesą. Taikant Reglamentą Nr. 1393/2007 kiekvienu atveju svarbu įvertinti jo tikslus, poreikį užtikrinti operatyvų civilinį procesą ir atsakovo teisę į efektyvią teisminę gynybą.
2. Ypatingas dėmesys turi būti skiriamas tinkamam bylos iškėlimo dokumento įteikimui. Remiantis EŽTT formuojama praktika (*Gyuleva, Zavadnik, Schmidt* bylos), teismas kiekvienu atveju privalo būti aktyvus siekiant nustatyti adresato gyvenamąją (buveinės) vietą ir įsitikinti, kad dokumentai (ypač dokumentai, pradedantys procesą) yra tinkamai įteikti. Dokumentų įteikimas viešo paskelbimo būdu turi būti naudojamas tik jei dokumentų nepavyksta įteikti kitomis priemonėmis.
3. Sprendžiant dėl adresato kalbos mokėjimo lygio, teismas privalo įvertinti realų kalbos mokėjimą, atsižvelgdamas į objektyvių bylos aplinkybių visumą: anksčiau vartotą kalbą, kokia kalba vyko šalių bendravimas iki teismo proceso, kokia kalba sudaryti sandoriai, adresato profesiją, kalbos mokėjimą patvirtinančius dokumentus, pilietybę, gyvenimą konkrečioje valstybėje narėje. Vien konkrečios kalbos vartojimas verslo santykiuose neleidžia pre-

ziumuoti kalbos mokėjimo, bet yra reikšminga aplinkybė kalbos mokėjimo vertinimui.

4. Poreikis išversti prie dokumento pateikiamus priedus priklauso nuo dokumento turinio ir priedų įrodomosios vertės, atsakovo galimybės suprasti ginčo dalyką ir pagrindą. Kalbos reikalavimas netaikomas priedams, atliekantiems vien įrodomąją funkciją. Tačiau kiekvienu atveju teismas turi vertinti, ar įteikiant dokumentus adresatas galės suprasti dokumento dalyką ir pagrindą bei efektyviai gintis.

SERVICE OF DOCUMENTS IN CROSS-BORDER CIVIL CASES

Remigijus Jokubauskas

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *The article analyses service of documents in cross-border civil cases. Proper service of documents is particularly important to ensure the right to a fair trial. The right to a fair trial might be violated if the addressee is not properly informed about the case and cannot enjoy this right effectively.*

The European Court of Human Rights has established a due diligence requirement regarding the service of documents and information about civil proceedings (Gyuleva, Zavodnik, Schmidt cases). Though this requirement is not defined in the case law, the author has found that it requires courts to ensure that persons in the case are properly informed and have enough time to prepare for legal defense. Courts shall ascertain whether the addressee actually received documents and can enjoy the right to a fair trial effectively. Therefore, courts shall establish the actual address of the addressee and consider which means of service of documents are the most appropriate in each case.

The article analyzed practical issues regarding the service of documents under the Regulation No. 1393/2007. First, can documents may be delivered to the third person, but no the addressee in person? Second, how knowledge of the language of the addressee is established? Third, should all annexes to the document be translated? Fourth, does the failure to deliver a standard form II of the Regulation 1393/2007 to the addressee makes the service of documents procedure invalid? Fifth, how the date of the delivery of documents shall be established when documents have been served by several means?

Knowledge of language raises various practical problems. Obviously, in order to understand legal documents, a certain level of knowledge of the language shall be established. The author of the article has found that in deciding the level of knowledge of the addressee's language, the court shall assess the actual knowledge of the language, taking into account all relevant facts: the language previously used, the language spo-

ken by the parties prior to the case, the language of the transactions, the profession of the addressee, documents certifying the knowledge of the language, a citizenship. The use of the specific language in business relations alone does allow to presume knowledge of the language but is a significant factor in this assessment.

The need to translate the annexes to the document depends on the content of the document and the probative value of the annexes, the defendant's ability to understand the subject matter and the basis of the dispute.

Keywords: *service of documents in cross-border civil cases, the right to a fair trial.*

Remigijus Jokubauskas, Mykolo Romerio teisės mokyklos, Privatinės teisės instituto doktorantas. Mokslinių tyrimų kryptys: įmonių nemokumo teisė, civilinis procesas.

Remigijus Jokubauskas, Mykolas Romeris Law School, Institute of Private Law, PhD candidate. Research interests: corporate insolvency law, civil procedure.